

AHMET GÖKOĞLU NOT DEFTERLERİ: PAPHLAGONIA BÖLGESİ İLK KÜLTÜR ENVANTERİ

F. Eray DÖKÜ – Güven DİNÇ – Fatma ŞİMŞEK

Anahtar Kelimeler: Paphlagonia • Batı Karadeniz • Ahmet Gökoğlu Not Defterleri • Kültür Envanteri
Keywords: Paphlagonia • Western Black Sea • Ahmet Gökoğlu's Notebook • Cultural Inventory

Summary

Archeological finds belonging to Paphlagonia have been introduced to the world by European travelers since the 19th century. The main subjects of these travels are the magnificent Paphlagonian Rockcut Tombs combining local, Hellenistic and Persian art with its architecture as well as the archeological finds on the surface. A. Gökoglu, coming from the generation of the first archeologists of the new Republic, which was constituting a new sense of history, played an active role at the foundation of the Kastamonu Museum in 1945 and then he became the director of the museum. During the time of his post, he travelled to Kastamonu, Çankırı, Bolu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bartın and to the towns of these cities under very difficult conditions. He also travelled to Gerze, Gerede, Mudurnu and documented all the cultural data there. He found out the rock-cut tombs, tumuli, temples, rock carvings, settlements, fortresses, mosques, tombs, moslem theological schools, fountains, caravanserai, baths in this area, he described them, and he took his notes in Ottoman Turkish and brought them together in 14 notebooks under different titles and added photos, drawings. Although he published the first volume of his book “Paphlagonia” in which he summarised these notebooks, the second volume he mentioned was not published. After being translated, A. Gökoglu’s notebooks, which include the first inventory of the area, are going to be the most important reference book for the researchers.

Özet

Paphlagonia Bölgesi'ne ait arkeolojik veriler, 19. yy. dan itibaren Avrupalı gezginler tarafından derlenerek bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bu gezilerin öncelikli konuları, yerli, Helen ve Pers sanatını, mimari anlayışında birleştiren görkemli Paphlagonia Kaya Mezarları yanında, yüzeyde görülen tüm arkeolojik ve sanat tarihine yönelik bulgulardır. Yeni yeni tarih bilinci oluşan Genç Cumhuriyetin ilk arkeolog neslinden A. Gökoğlu ise, 1945 yılı ile birlikte Kastamonu müzesinin kuruluşunda aktif rol oynamış ve sonrasında ilk müze müdürü olmuştur. Görev süresinde zamanın zor, coğrafyanın geçit vermez şartlarında Kastamonu, Çankırı, Bolu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bartın illerinde, bu illere bağlı ilçelerde; ayrıca Gerze, Gerede, Mudurnu'da bilimsel geziler yaparak ulaşabildiği tüm kültürel verileri belgelemiştir. Bu gezilerinde bölgede bulunan kaya mezarlarını, tümülüsleri, tapınakları, sabit kaya kabartmalarını, iskân yerlerini, kaleleri, camileri, türbeleri, imaretleri, medreseleri, çeşmeleri,

darüşşifaları, hanları ve hamamları tespit etmiş, tanımlamış, fotoğrafları, çizim ya da krokileri her bir farklı konu başlığında Osmanlıca tuttuğu not defterlerine kaydetmiştir. Daha sora bu defterlerin bir bölümünü özetleyerek “Paphlagonia” kitabının birinci cildini çıkarsa da bahsettiği ikinci cilt nedendir bilinmez yazılamamıştır. Dolayısıyla bölgenin ilk kültür envanterini tutan A. Gökoğlu’nun bölge için çok önemli çalışması olan not defterleri, günümüz Türkçesine çevrildikten sonra araştırmacılarının başvuru kaynaklarının ilk sırasında yer alacaktır.

Ahmet Gökoğlu, 1902 yılında, Kastamonu’nun Araç İlçesi, Alınören köyünde doğdu. 1925-1930 yılları arasında bir yandan Askerlik Şubesi’nde yazıcılık yaparken diğer yandan Erkek Muallim Mektebi’nde öğrenim gördü. Okul bittiğinde Daday Merkez İlkokulu’na öğretmen olarak atandı ve 1938 yılına kadar ilkokul öğretmenliği, başöğretmenlik ve maarif memurluğu (İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü) görevlerinde bulundu. Bu süreçte Kastamonu Lisesi’ni dışardan bitirdi ve ardından başvurduğu Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü’nden 1945 yılında mezun oldu. Ankara Etnografya Müzesi’nde stajını tamamladıktan sonra Kastamonu Müzesi’ne asistan olarak atandı. 1 Ocak 1946 – 31 Mayıs 1946 tarihleri arasında yaptığı asistanlık görevi sonrasında Kastamonu Müzesi Müdürlüğü’ne getirildi¹.

Planı Mimar Kemalettin Bey tarafından çizilen Kastamonu Müzesi binası, ilk başta 1910 yılında İttihat ve Terakki Kulübü olarak kullanılmış, daha sonra 1921’de İstiklal Mahkemesi’nin hizmetine verildi. 1940’lı yıllara kadar Türk Ocağı, Halk Fırkası, Kastamonu Gençlik Teşkilatı gibi çeşitli kurum ve derneklerce de kullanılan bina, 1945 yılında Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından alınıp müzeye dönüştürüldü. Müze ilk olarak Kastamonu, Sinop, Zonguldak, Çankırı’dan gelen

eserlerin toplandığı depo olarak kuruldu. Daha sonra bu eserler, müzenin ilk müdürü olan Gökoğlu tarafından tanzim edilmiş, teşhire hazırlanmış ve Vali Nurettin Aynuksa tarafından 30 Ekim 1950 tarihinde müze olarak törenle ziyarete açılmıştır².

Gökoğlu, müzenin kuruluşunun ardından bölgeyi daha iyi tanımak ve bir kültür envanteri çıkartmak için, kendinden önce Paphlagonia Bölgesi’ni dolaşan gezginlerin rotalarından da esinlendiği araştırmalarında elde ettiği sonuçları, her bir konu başlığı için ayrı tuttuğu on altı adet not defterinde toplamıştır. Daha sonra bu not defterlerinden seçtiklerini “*Paphlagonia-Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*” Cilt I, kitabında derlemiştir. Bu kitabın baskısına yardım edilmesi için Valiliğe başvurmuş ve İl Genel Meclisi, eserin basılabilmesi için bilimsel değeri olup olmadığını Milli Eğitim Bakanlığı’na sormuş ve inceleme sonucunda bilimsel değeri olduğunun bildirilmesi üzerine I. Cilt, 1952 yılında basılmıştır³. Ancak Gökoğlu, bu kitabın önsözünde ikinci bir cildi yayınlayacağından bahsetse de her nedense hedefine ulaşamamıştır.

Gökoğlu bölgenin Arkeolojisi yanında halk kültürüne de eğilmiştir. Bu alandaki yazıları, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün “*Türk Etnografya*

¹ Tan – Tan 2004, 68- 69.

² Tan – Tan 2004, 69.

³ Tan – Tan 2004, 69.

Dergisi'nde yayınlanmıştır. Yine etnografik alandaki çalışmaları sırasında, Genel Müdür Koşay'a Kastamonu gelin kıyafetleriyle ilgili resim gönderirken, kıyafetleri giydirebileceği bir kadın bulamamış, (o yıllarda fotoğrafları çekilip kitapta basılmasına razı olacak bir kadın bulmak oldukça güçtü), kendisi ve müze görevlisi birer bindallı giyerek fotoğraf çektirmişlerdir (Res. 1)⁴.

Gökoğlu'nun en önemli eserleri olan "*Paphlagonia*" kitabı, bugün Paphlagonia Bölgesi üzerine çalışan tüm araştırmacılar için başvuru kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Antik kaynaklar Paphlagonia Bölgesini; doğuda Halys (Kızılırmak) ile Pontos Bölgesi, batıda Parthenios (Bartınsu) veya Billaios (Filyos Çayı) akarsuyuyla Bithynia Bölgesi, güneyde Gangra (Çankırı) kentiyle Galatia Bölgesi ile sınırlar⁵. Bu geniş ve zorlu coğrafyada, maddi olanaksızlıklara rağmen bölgeyi dolaşan Gökoğlu, topladığı arkeoloji ve sanat tarihine ilişkin küçük-büyük tüm buluntuları tasnifleyerek tuttuğu not defterlerine kaydetmiştir. Çoğunluğunu gezileri sırasında tuttuğu not defterlerini büyük olasılıkla daha kolay yazdığı ve hâkim olduğu Osmanlıca el yazısı ile kaleme almış ve sonra birkaçını daktilo ile Türkçe olarak temize geçirmişse de düzeltmelerini yine Osmanlıca yapmıştır⁶. Türkçe daktilo ettirdikleri kitap haline getirmeyi düşündüğü defterler-

dir ki bunların bir kısmını yayınladığı "*Paphlagonia*" kitabında derlemiştir.

Gökoğlu, gezdiği bugün kabaca Batı Karadeniz Bölgesi sınırları içinde kalan Kastamonu, Çankırı, Bolu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bartın illerinde ve ayrıca Gerze, Gerede, Mudurnu'da da; tespit ettiği kaya mezarlarının, tümülüslerin, tapınaklarının, sabit kaya kabartmalarının, iskân yerlerinin, kalelerin, camilerin, türbelerin, imaretlerin, medreselerin, çeşmelerin, darüşşifaların, hanların ve hamamların tanımlarını, fotoğraflarını ve çizim ya da krokilerini eklediği kitabı, 459 sayfa, 144 adet resim (fotoğraf-çizim-kroki), 1 haritadan oluşmaktadır⁷.

Bugün Kastamonu Müzesi İhtisas Kitaplığı'nda yer alan on altı adet not defterleri arasından seçilen aşağıdaki on dört defterin yayın çalışmaları Kültür Bakanlığı'nın 20.09.2006 tarih ve 153951 sayılı izniyle başlamıştır.

1. Paflagonya⁸ Heykelleri (Res. 2):

Sayfa Sayısı: 106 sayfa metin, 5 sayfa İndeks.

Fotoğraf:155 adet fotoğraf levhası (7 fotoğraf eksik).

⁴ Tan – Tan 2004, 71.

⁵ İlyada II. 851 vd., XIII. 639- 660; *Herodotos* I. 6; *Strabon*, XII. I.1, XII. I. 3, XII. III. 9, XII.V.1.

⁶ "Paflagonya Kaya Mezarları", "Paflagonya Stelleri" gibi not defteri örnek olarak verilebilir. Bunun yanında, Gökoğlu, not defterlerinin bazılarında Osmanlıca verdiği başlıklar ile Türkçe verdiği başlıklar içerik aynı olmasına rağmen farklıdır.

⁷ Gökoğlu'nun "*Paphlagonia*" kitabı Belleten 1952 cilt XVI sayı 64 sayfa 607- 609' da Nezih Fıratlı tarafından yoğun olarak eleştirilmiştir. Eleştirisi bu taşra arkeoloğunun haddini aşarak literatür eksikliği, yanlış bilgilendirme, dizinin düzensizliği ve imla eksikleriyle tüm bölgeyi kapsayan, tam olarak hakim olmadığı arkeolojik ve sanat tarihine yönelik verileri yayınlamasıdır. Ancak Gökoğlu'nun öncesinde ve sonrasında hiçbir araştırmacı böylesine geniş çaplı bir gezi ve çalışma yapmamıştır. Kitap bugün bölgede araştırma yapan tüm arkeolog ve sanat tarihçileri için hâlâ vazgeçilmez bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

⁸ Gökoğlu not defterlerinde, Paphlagonia olan bölgenin antik adını Türkçeleştirerek Paflagonya şeklinde kullanmıştır. Bu nedenle defterlerin orijinaline sadık kalınmıştır.

Kroki:-

Çizim:-

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Heykelleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Paflagonya Heykelleri*”.

Yazı: Osmanlıca el yazısı.

Gökoğlu'nun “Paphlagonia” kitabında yer almayan “Paflagonya Heykelleri” başlıklı bu not defteri genel olarak, Kastamonu müzesine kayıtlı olan plastik eserlerin tanımlandığı, yorumlandığı ve tarihlemelerinin yapıldığı bir envanter defteri niteliğindedir. Ancak Paphlagonia Bölgesi'nde dağınık bir şekilde bulunan aslan heykellerinin yanında birçok plastik eseri de yerinde görmüş, fotoğraflanarak tanımlamıştır. Araştırma gezilerindeki notlarını hızla yazabileceği Osmanlıca tutmuştur.

Gökoğlu öncesi, Paphlagonia Bölgesi heykel ve küçük eserleri konusundaki ilk çalışma 1935 yılında araştırma gezilerinde ve yaptığı tümülüs kazılarında ele geçen eserleri yayınlayan G. Jakopi tarafından yapılmıştır⁹. Bu çalışma sadece heykeller üzerine değil, bölgede bulunduğu tüm arkeolojik eserlerin bir dökümü şeklindedir. Jakopi sonrasında, Gökoğlu'na kadar Paphlagonia Bölge sınırları içinde, özellikle heykelleri ve kabartmaları konu alan bir çalışma bulunmamaktadır. Daha sonra bu konuda, F. Naumann'ın Kastamonu Müzesi'nden birkaç Kybele betimli steli de dâhil ettiği¹⁰ yayınından başka bir araştırma olmamıştır. Ancak Gökoğlu'nun “Paphlagonia Heykelleri” not defterini yukarıda adı geçen yayınların tümünden ayıran, müzede ve bölgede bulunan tüm

heykeller ve kabartmaların tam bir dökümünün yapılmasının yanı sıra tanımlanıp fotoğraflanarak benzer örnekler eşliğinde tarihlendirmeye çalışmasıdır.

Osmanlıca tutulan bu not defterinde, tüm tarihler günümüz rakamları ile atılmıştır (heykellerin dönemlerinin belirlenme-sinde kullanılan Roma rakamları hariç). Kullanılan resimlerin metin içerisinde gösterilen numaraların büyük çoğunluğu daha sonra eklendiği için kırmızı renkli kalemle verilmiştir. Gökoğlu'nun daha önce tutmuş olduğu bu notları birkaç kez okuyarak gözden geçirdiği ve üzerinde yer yer düzeltmeler ve eklemeler yaptığı anlaşılmaktadır.

Defteri birkaç ana başlık altında toplamıştır. İlk olarak Kastamonu Müzesi'ne kayıtlı olan heykeller, portreler, kabartmalar ve heykel uzuvlarının tanımlanarak tarihlendiği bölümler vardır. Bunların arasında bölge için ünik ve oldukça şaşırtıcı eserler görülmektedir (Res. 3).

İkinci bölümü, bölgede bulunan karışık yaratık ve hayvan heykellerine ayırır (Res. 4). İlk olarak sphenks heykellerini ve kabartmalarının ardından bölgede yoğun olarak görülen ve Gökoğlu'na göre tümülüslerle ilintili olan aslan heykelleri üzerinde yoğunlaşır¹¹. Ayrıca bu bölümde, müzede yer alan, üzerlerinde Grekçe yazıtlı boğa heykellerini tanımlamış, yazıtları

⁹ Jakopi 1935; G. Jakopi 1936.

¹⁰ Neumann 1983, 84 vd. 92, 121 vd. Lev. 8.1, 15. 1.

¹¹ Aslanlar Paphlagonia ölü gömme adetleri içinde genelleşmiş figürlerdendir. Paphlagonia bölgesi Kaya mezarlarının alınlıklarında ve podyumlarında rastlanan aslan kabartmaları Boyabat Salarköy kaya mezarının alınlığında ve akroterlerinde; Donalar kale kapı, Kızılcaöğren Cöpcökayası, Bağdeci Kaya Mezarı ve Kastamonu Şehinşah kaya mezarlarının alınlıklarında görülmektedir. Bunun yanında Çorum Kargı Ambar Kaya Kaya Mezarı ve Durağan Terelik Kaya Mezarın da podyumda yine aslanlar betimlenmiştir.

çevirtmiş ve bu heykellerin Zeus Koropizos ile bağlantılarını ortaya koymuştur (Res. 5). Bundan başka bölgede bulunan diğer hayvan heykel ve kabartmalarına da değinmiştir.

2. Yazıtlar ve Steller

Sayfa Sayısı: 225 sayfa metin.

Fotoğraf: 8 (45 fotoğraf eksik).

Kroki:-

Çizim:-

Yıl: 09 Şubat 1956

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Stelleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Kastamonu Mezar Stelleri ve Kitabeleri*”.

Yazı: Osmanlıca.

Gökoğlu “Kastamonu Mezar Stelleri ve Kitabeleri” başlıklı not defterinde, müzedeki ve araştırma gezileri sırasında bulunduğu stelleri ve yazıtları toplamış, müzeye getiremediklerinin üzerindeki yazıtları not defterine kaydetmiş, fotoğraflamış ve tanımlamıştır (Res. 6).

Paphlagonia Bölgesi’nde ilk epigrafik araştırmalar 1888 yılında G. Hirschfeld tarafından yapılmış, ardından G. Doublet 1889’da bulunduğu az sayıdaki yeni yazıtı yayınlamıştır¹². Ancak bu tarihten Gökoğlu’nun çalışmalarına kadar olan süreç içerisinde bu konuda herhangi bir çalışma ya da yayın yapılmamıştır. Gökoğlu, gezilerinde bulunduğu yazıtların stampajını alamadığı için not defterine görebildiği harf karakterlerini yazmıştır. Ancak Hellence bilmediği için bazı harfleri yanlış görse de, yazıtlar geneline bakıldığında anlaşılır durumdadır. Bu yazıtlardan bazılarının fotoğrafını çekmiş ve en belirgin olanları günümüz Türkçesine çevirtmiştir-

tir. Gökoğlu’nun bu çalışmasının ardından, 1980’li yıllarda bölgede C. Marek epigrafik araştırmalarını yoğunlaştırmış ve bulunduğu yeni veriler eşliğinde bölge tarihine ışık tutmaktadır¹³.

Gökoğlu, arazide tuttuğu bu not defterini, hâkim olduğu ve kolay yazdığı Osmanlıca el yazısı ile tutmuş, daha sonradaktilo ettirdiği ve Türkçeleştirerek yayına hazırladığı notların üzerinde yine Osmanlıca düzeltmeler ve eklemeler yapmış; ardından tekrar daktilo ettirerek yayına hazırlamıştır. Bu şekilde defterde aynı konulara ait bir 24 sayfalık, bir de 27 sayfalık iki Türkçe metin yer almaktadır. Osmanlıca olan metin ise 174 sayfadır.

Bu defterini 1952 yılında yayınladığı “Paphlagonia” kitabından sonra hazırlamıştır.

3. Paflagonya Kaya Mezarları:

Sayfa Sayısı: 2 sayfa önsöz, 128 sayfa metin, 3 sayfa indeks.

Fotoğraf: 45 adet fotoğraf (10 fotoğraf eksik).

Kroki:-

Çizim: 61 adet.

Yıl: 25 Mayıs 1946

Defterin İsmi: Türkçe: “*Paflagonya Kaya Mezarları*”

Yazı: Türkçe daktilo yazısı (Osmanlıca el yazısı düzeltmeler).

Paphlagonia Bölgesi Kaya mezarları İ.Ö. 6. yy. sonu ile anıtsallıkları ve kendilerine özgü mimari anlatımlarıyla gelenekselleşmiş bir gömü biçimi olarak karşımıza çıkarlar. Bu önemli arkeolojik veriler 19. yy. sonlarından itibaren araştırmacıların bölgedeki odak noktası haline gelmiş-

¹² Doublet 1889, 292- 319.

¹³ Marek 1998; Marek 2003.

tir. İlk önce 1882'den itibaren sistematik olarak bölgede çalışan G. Hirschfeld altı kaya mezarı keşfetmiştir¹⁴. Ardından bir grup Prusyalı araştırmacı K. Kannenberg, V. Prittwitz, U. Gaffron ve V. Flottwell yukarı Kızılırmak bölümünde yaptıkları coğrafi araştırmalar sırasında, Paphlagonia Kral mezarları olarak adlandırdıkları kaya mezarlarını belgelemiştir¹⁵, Kannenberg de bulunan bu mezarların çizimleri ve yorumlarıyla birlikte yayınlamıştır¹⁶. 1899-1903 yılları arasında bölgede coğrafik, etnik ve arkeolojik araştırmalarda bulunan R. Leonhard da yeni bulunduğu kaya mezarlarını da eklediği kitabında Helen tapınakları ve Paphlagonia sütunlu kaya mezarları arasında bağlar kurmuştur¹⁷. Ardından G. Jakopi¹⁸, E. Akurgal¹⁹ ve K. Bittel – R. Naumann²⁰ bu mezarlardan birkaçını yayınlarında kullanmışlardır.

Gököğlü ise bu anıtsal kaya mezarlarını bizzat görmüş, fotoğraflamış, çizimlerini yapmıştır. Ayrıca daha önce anıtsal olmamaları nedeniyle pek değinilmeyen ve çoğunlukla Roma Dönemi'ne ait olan birçok kaya mezarı ve nekropollerini bulmuş, fotoğraflamış, çizimlerini yaparak tanımlamış ve tarihlemiştir.

Gököğlü bu notlarını tamamıyla daktilo ettirmiş, önsöz yazmış, bir indeks oluşturarak yayına hazır bir kitap haline getirmişse de üzerinde yoğun biçimde Osmanlıca düzeltmeler yapmıştır. Bu notlarını "Paphlagonia Kaya Mezarları" baş-

lığı altında bir kitapla değil, 1952 yılında yayınladığı Paphlagonia kitabında 58 ve 123. sayfa arasında özetlemiş, ancak burada resim ve çizimlerin hepsini kullanmamıştır (Res. 7).

4. Paflagonya Tapınakları:

Sayfa Sayısı: 67 sayfa metin. 3 sayfa indeks.

Fotoğraf: 19 adet resim (6 resim eksik).

Kroki: 2 adet

Çizim:-

Yıl: -

Defterin İsmi: Osmanlıca: "Paflagonya Tapınakları Hakkında Notlar".

Türkçesi: Paflagonya Tapınakları

Yazı: Defter Osmanlıca olarak el yazısıyla kaleme alınmıştır.

Leonhard Paphlagonia Bölgesi'nde yaptığı gezide gördüğü birkaç tapınaktan bahsetse de, kitabında ayrıntıya yeterince inmemiştir²¹. Gököğlü ise "Paflagonya Tapınakları" not defterinde bölgede yüzeyde görülebilen tüm tapınakları ayrıntılı biçimde tanımlamış ve fotoğraflamıştır. Dolayısıyla bu konuda Gököğlü öncesinde ve sonrasında böylesine bir araştırma yoktur. Bu nedenle bölgede çalışanların halen kullanılabilecekleri tek kaynaktır. Gököğlü, Paflagonya Tapınakları adlı not defterinde bölgede bulunduğu kaya tünelleri, kaya mihrapları, mabetleri, kiliseleri ve mukaddes yerleri ayırmış, tanımlamış, fotoğraflamış ve kayda geçirmiştir.

Osmanlıca el yazısıyla tuttuğu bu defteri gözden geçirerek yer yer düzeltmeler ve eklemeler yapmıştır. Gököğlü, bu defterini 1952 yılında yayınladığı Paphlagonia kitabında 123-141. sayfalarında fotoğraflarıyla birlikte özetleyerek kullanmıştır.

¹⁴ Hirschfeld 1885.

¹⁵ Gall 1966, 11.

¹⁶ Kannenberg 1895a, 101-107; Kannenberg 1895b, 120- 125.

¹⁷ Leonhard 1915.

¹⁸ Jakopi 1935; Jakopi 1936.

¹⁹ Akurgal 1953.

²⁰ Bittel – Naumann 1965, 71- 84.

²¹ Leonhard 1915, 383 vdd.

5. Paflagonya Tümülüsleri:

Sayfa Sayısı: 88 sayfa metin 2 sayfa indeks

Fotoğraf: 28 fotoğraf (8 fotoğraf eksik).

Kroki:-

Çizim:-

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıca: “*Paflagonya Tümülüsleri Tümülüs Mezarları ve Labit Parçaları Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Tümülüsler*”.

Yazı: Osmanlıca.

Paphlagonia Bölgesi Tümülüsleri ilk olarak bölgedeki gezginlerin ilgisini çekmiş ve Leonhard birçoğunun yerlerini belirleyerek bazılarını fotoğraflamıştır²². Ardından Paphlagonia ve Kappadokia’da araştırmalar yapan Jakopi ise Taşköprü Kırktepeler Tümülüsünü kazmış ve bulunduğu küçük eserleri yayınlamıştır²³.

Gökoğlu tuttuğu not defterinde ise, Kastamonu (merkez), Bartın, Eflani, Zarı, Devrekani, Köy Irmak Vadisi, Boyabat, Taşköprü, Daday, Safranbolu, Araç, Soğanlı Çay bölgelerindeki tümülüslerin yerlerini işaretlemiş, tanımlarını yapmış, fotoğraflarıyla birlikte daha önceki kazılarda ele geçen malzemelerle değerlendirmiştir (Res. 8). Gökoğlu bu defterinin özetini Paphlagonia kitabında 44-58. sayfalarında kullanmıştır.

6. Paflagonya Höyük ve İskân Yerleri:

Sayfa Sayısı: 127 sayfa metin, 5 sayfa indeks.

Fotoğraf: 20 fotoğraf (8 tane eksik).

Kroki:-

Çizim:-

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıca:” *Paflagonya Höyük ve Eski İskân Yerleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Paflagonya Höyük ve İskân Yerleri*”.

Yazı: Osmanlıca.

Paphlagonia Bölgesi’nde Gökoğlu öncesinde bu konuda herhangi bir çalışma görülmemektedir. Ayrıca Gökoğlu’nun müze müdürlüğü sırasında bölgede araştırma yapan Enver Bostancı’nın “Kastamonu Gökırmak Vadisi Prehistorik Araştırmaları Ön Raporu” da bu defterin arkasına eklenmiştir. Gökoğlu defterinde bulunduğu yerleşimlerdeki yapıları tespit etmeye çalışmış ve lokalizasyon önerilerinde bulunmuştur.

Bu defter Osmanlıca olarak kaleme alınmıştır. 39 sayfa höyüklerle ilgili bir metin bulunmaktadır. 31. sayfada Paphlagonia höyüklerinin bir listesi verilmiştir. 32. sayfa boştur. 33. sayfada “Paflagonya İskân Yerleri” adlı yeni bir başlık bulunmaktadır. 106 ve 107. sayfalar günümüz harfleri ile daktilo edilmiş vaziyettedir. 128-132. sayfalarda Paphlagonia iskan yerlerini gösteren bir liste yer almaktadır.

Defterin sadece 5. sayfadan itibaren olan kısımları günümüze kalmıştır. Bazı sayfalarının yan taraflarında sonradan eklenmiş bölümler görünmektedir. Tutulan defterin gözden geçirilerek yer yer düzeltilmelere gidildiği ve bazı sayfalarının da üzeri çizilmek suretiyle iptal edildiği anlaşılmaktadır.

Gökoğlu bu defterini Paphlagonia eserinde 16-44. sayfalarda özetleyerek kullanmıştır.

²² Leonhard 1915, 103, 127, 141, 224 vdd.

²³ Jakopi 1935, 10 Lev. 26-31.

7. Paflagonya Kaleleri:

Sayfa Sayısı: 122 sayfa metin, 5 sayfa indeks.

Fotoğraf: 43 fotoğraf (30 tane eksik).

Kroki:-

Çizim: 10.

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Kaleleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Paflagonya Kaleleri*”.

Yazı: Osmanlıca.

Defterde Sinop, Abana, Cide, İnebolu, Devrekani ve Azdavay Çayı Vadisi, Gökırmak Vadisi, Araç Çayı ve Kızıllırmak boyundaki kalelere dair bilgiler yer almaktadır. Konuyla ilgili ilk olarak Leonhard birkaç kaleden bahsetmiş, bir kroki çizmiştir²⁴. Gököglü ise bölgedeki kaleleri tek tek belirlemiş, mimari özelliklerini yorumlayarak fotoğraflamıştır.

Defterde bazı sayfaların üzeri çizilmek suretiyle iptal edilmiştir. Ölçümünü yaptığı kalelerin boyutlarına ilişkin bilgiler de vermektedir. Ele alınan kaleler üzerinde yer alan kitabeleri okuyabildiği kadarıyla defterine not almıştır.

Gököglü bu defterini Paphlagonia eserinde 151-181. sayfalarda özetleyerek kullanmıştır.

8. Paflagonya Dergâh ve Türbeleri Hakkında Notlar

Sayfa Sayısı: 127.

Fotoğraf: 98.

Kroki:-

Çizim: 24.

Yıl: -

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Dergâh ve Türbeleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Dergâhlar, Zâviyeler, Türbeler*”.

Yazı: Osmanlıca.

Osmanlıca olarak tutulmuş olan bu defterin fotoğraf ve çizimlerinin altında açıklamalar günümüz Türkçesiyle yapılmış (Res. 9), bazı sayfalar not defteri gözden geçirildiği sırada önlü-arkalı olarak kullanılmıştır. Bu şekilde hem asıl metin içerisinde düzeltmeler, hem de elde edilen yeni bilgiler ışığında eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Gököglü, defterde Beylikler ve Osmanlı devirlerine ait türbeleri ele almıştır. Türbelerin ölçülerini vermiş, varsa yazıtlarının okunabilir olanlarının tercümesini yapmıştır. Kastamonu, Taşköprü, Tosya, Devrekâni, Sinop, Araç, Bafra, Çankırı, Çerkeş, Safranbolu, Bolu, Gerede türbe ve zaviyelerini Çobanlar, Candaroğulları ve Osmanlı devirlerine ayırarak ele almıştır.

Çobanlar Dönemi’nde Kastamonu’da 3, Pervaneler Dönemi Sinop’ta 3; Candaroğulları Dönemi’nde Kastamonu’da 9, Taşköprü’de 2, Tosya’da 1, Devrekani’de 1, Sinop’ta 7, Bafra’da 2, Çankırı’da 1; Osmanlı Dönemi’nde Kastamonu’da 9, Taşköprü’de 3, Çerkeş’te 2, Sinop’ta 2, Safranbolu’da 4 türbe tespit etmiştir.

Ayrıca, Kastamonu, Sinop, Bolu, Gerede, Safranbolu, Çankırı dergâhlarını kayda geçirmiştir.

Gököglü bu defterini Paphlagonia eserinde 265- 331. sayfalarda özetleyerek kullanmıştır.

9.a Hanlar, Hamamlar, Bedestenler, Köprüler, Çeşmeler.

Sayfa Sayısı: 115 sayfa metin.

²⁴ Leonhard 1915, 226 vdd.

Fotoğraf: 59 (35 fotoğraf eksik).

Kroki: 61

Çizim:-

Yıl: -

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Hanlar, Hamamlar, Medreseler, Kütüphaneler, Darüşşifalar, İmaretler, Köprüler Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Hanlar, Hamamlar, Bedestenler, Medreseler, Köprüler*”.

Yazı: Osmanlıca.

Gökoğlu, bu defterde Kastamonu merkez ve ilçe hamamları ve hanları (Candarogulları ve Osmanlı devrine ait), Sinop ve Zonguldak hamamları, Kastamonu bedestenleri, Kastamonu, Sinop, Boyabat, Safranbolu, Çerkeş ve Gerede medreseleri hakkında bilgiler vermiş ve Kastamonu ve ilçe vakıflarında olan kütüphanelere dair bir indeks sunmuştur. Bu yapıların fotoğraflarını, krokilerini, ölçülerini vermiş ve tanımlayarak kayda geçirmiştir (Res. 10).

Defterde, Anadolu tarihinin farklı zamanlarına ait ulaşım ağını, ticaret hayatını ve sosyal yapılanmasını açıklayan önemli yapılar olan hanlar hakkında Candarogulları Dönemi’ne ait 5, Osmanlı Dönemi’ne ait 8 yapı incelenmiştir.

Kastamonu merkezinde 14, ilçelerinde 15, Çankırı da ise 5 hamam tespit edilmiştir. Bundan başka, Paphlagonia Bölgesi’ne ait toplam 101 adet medrese ele alınmıştır.

Defterde Kastamonu bucak ve kazalarına ait 26 kütüphane, 9 adet köprü hakkında bilgiler verilmiştir.

A. Gökoğlu, yapılarda yer alan kitabeleri de okuyarak tercümelerini yapmıştır.

Bu yapıları da Paphlagonia kitabında ikinci kısımda Türk-İslam eserleri içerisinde yer vermiştir.

9.b Paflagonya Çeşitli Eserleri ve Kitabeleri Hakkında Notlar

Sayfa Sayısı: 108.

Fotoğraf: 24 (Fotoğraf mevcut değildir).

Kroki:

Çizim: .

Yıl:

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Çeşitli Eserleri ve Kitabeleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Paflagonya (Kastamonu) Medreseler*”.

Yazı: Türkçe üzerine Osmanlıca el yazısı düzeltme.

9.a olarak yukarıda tasniflediğimiz defterin yayına hazırlanması için bazı düzeltme ve eklemelerle daktilo edilmiş şeklidir. Bunun üzerinde kontroller esnasında Osmanlıca el yazılarıyla yeniden düzeltme ve eklemeler yapılmıştır.

Defter 108 sayfa metinden oluşmaktadır. Bunun haricinde sonradan eklenmiş, çoğu yarım sayfa kâğıt parçasından oluşan notlar da bulunmaktadır. Bunlar Osmanlıca el yazısı ile yazılmıştır.

Kastamonu, Safranbolu, Gerede, Bolu, İskilip, Kurşunlu, Çankırı, Tosya, Taşköprü, Boyabat şadırvan ve çeşmeleri; Bolu, Gerede, Boyabat, Çankırı, Tosya, İnebolu, Devrekani, Küre, Amasra, Sinop ve Safranbolu hamamları; Kastamonu ve Taşköprü medreseleri; Bolu hanları ve darüşşifalar hakkında bilgiler verilmektedir.

Defterde toplam olarak 100 çeşme, 29 hamam, 12 han, 11 medrese ve 2 darüşşifa ele alınmıştır. Ele alınan eserlerin kimler tarafından yaptırıldığı, hangi dö-

neme ait olduğu ve ölçüleri hakkında bilgiler eksiksiz olarak verilmektedir.

10. Mescitler

Sayfa Sayısı: 128.

Fotoğraf: 77 (66 fotoğraf eksik).

Kroki: 21

Çizim:-

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Camileri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Camiler-Mescitler*”.

Yazı: Osmanlıca.

A. Gökoğlu, bu defterinde Kastamonu, Sinop, Boyabat, Taşköprü, Araç, Tosya, Kargı, Daday, Devrekani, Küre, Cide, Çankırı, Kurşunlu, Bartın, İskilip, Bolu, Gerede, Mudurnu camileri ve mescitleri hakkında bilgiler vermektedir.

Camileri ve mescitleri, Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlı Devirleri olmak üzere bölümlere ayırmıştır. Üzerinde kitabesi olan yazıtların tercümesini yaparak not almıştır. Camilerin ve mescitlerin krokilerini çizmiş, fotoğraflarını çekerek ve tanımları yaparak kayda geçirmiştir.

Çobanlar devrine ait 1, Candaroğulları devrine ait 13 camiye incelemiştir. Osmanlı camilerini ise iki kısma ayırarak kitabesiz olanları ayrıca incelemiştir. Kitabeli olarak 18 kitabesiz olarak da 25 camiye yer vermiştir.

Camilerin mimari yapılarını, yapı malzemeleri, ölçüleriyle çizimlerini vermiş, fotoğraflarını çekerek defterine eklemiştir.

11. Çeşmeler

Sayfa Sayısı: 116.

Fotoğraf: 78 (15 fotoğraf eksik).

Kroki:

Çizim:-

Yıl:-

Defterin İsmi: Osmanlıcası: “*Paflagonya Çeşmeleri Hakkında Notlar*”.

Türkçesi: “*Paflagonya Çeşmeler*”.

Yazı: Osmanlıca.

Sinop, Kastamonu, Tosya, Devrekani, Taşköprü, Safranbolu, Gerede, Bolu çeşme ve şadırvanlarını ele almış; bunları Pervaneler, Candaroğulları ve Osmanlı dönemleri olmak üzere üç kısma ayırarak tasniflemiş, fotoğraflarını çekmiş, tanımlarını yaparak kayda geçmiştir.

Sinop çeşmelerini Pervaneler-Candaroğulları-Osmanlılar olarak tasniflemiş ve bu dönemlere ait sırasıyla Pervaneler Dönemi’nden 1, Candaroğulları Dönemi’nden 3, Osmanlılar Dönemi’nden 13 çeşmeyi incelemiştir. Defterde bunlardan başka Boyabat’ta 5, Kastamonu’da 36 (6’sı kitabesiz), Tosya’da 4, Devrekani’de 1, Safranbolu’da 110, (26’sı kitabeli), Çankırı’da ve 9 Bafra’da 3 adet çeşme veya şadırvana yer vermiştir.

Çeşmelerde bulunan kitabeleri okuyarak tercümesini yapmış ve defterine kaydetmiştir.

Gökoğlu çeşmeleri Paphlagonia kitabında 387-432. sayfalarda özetleyerek kullanmıştır.

Gökoğlu öncesinde ve sonrasında hem zaman hem de coğrafi genişlik açısından böyle bir çalışma yapılamamış, dolayısıyla bölgenin kültür envanteri hala çıkarılamamıştır. Bu nedenle, bölge arkeolojik olarak bilinmezliğini korurken, Gökoğlu’nun not defterlerinden birkaçını özetlediği kitabı bütün araştırmacıların ilk başvuru kaynaklarından biridir. Ancak daha önce kitabında kullandığı ve ikinci

cilt içerisinde yayınlamayı düşündüğü not defterleri bölge için arkeolojik ve sanat tarihine yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla tüm not defterleri günümüz Türkçesine çevrilip bu değerli bilgilerin araştırmacıların hizmetine sunulması gerekmektedir.

F. Eray DÖKÜ
Akdeniz Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü Kampus/ANTALYA
eraydoku@akdeniz.edu.tr

Güven DİNÇ
Akdeniz Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Kampus/ANTALYA
gdinc@akdeniz.edu.tr

Fatma ŞİMŞEK
Akdeniz Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Kampus/ANTALYA
fsimsek@akdeniz.edu.tr

Resim Listesi

Resim 1. Ahmet Gökoğlu Yöresel kadın Kıyafetleri İle (Solda) (Fotoğraf: Tan – Tan 2004).

Resim 2. “Paflagonya Heykelleri” Not Defterinin Osmanlıca ve Türkçe İlk Sayfaları.

Resim 3. “Paflagonya Heykelleri” Not Defterinden Yer Alan Bölge İçin Ünik Eserlerden İki Örnek.

Resim 4. “Paflagonya Heykelleri” Kitabından İki Örnek.

Resim 5. “Paflagonya Heykelleri” Not Defterinden Zeus Koropisos’a adanan Boğa Heykelleri.

Resim 6. “Paflagonya Stelleri Hakkında Notlar” Not Defterinden Bir Bölüm.

Resim 7. “Paflagonya Kaya Mezarları” Not Defterinden Gerdekboğazı Kaya Mezarı Fotoğraf ve Planı.

Resim 8. “Paflagonya Tümülüsleri Tümülüs Mezarları ve Lahit Parçaları Hakkında Notlar”. Not Defterinden Bölge Tümülüs Fotoğrafları.

Resim 9. “Paflagonya Dergâh ve Türbeleri Hakkında Notlar” Not Defterinin Levha Bölümünden Üç Türbe Fotoğrafı.

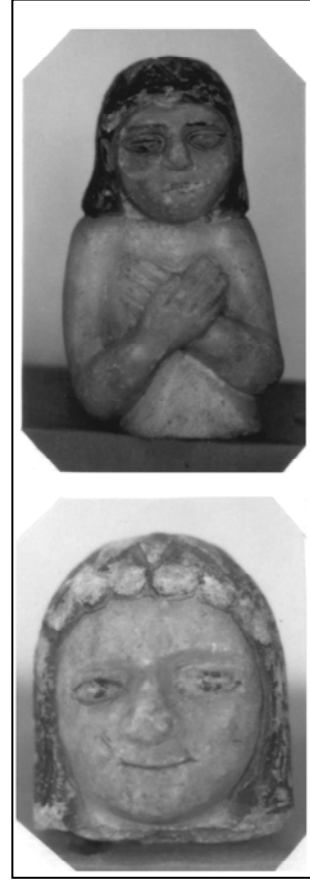
Resim 10. “Paflagonya Hanlar, Hamamlar, Medreseler, Kütüphaneler, Darüşşifalar, İmarerler, Köprüler Hakkında Notlar” Not Defterinden Levha kısmındaki Altı Hamamın Fotoğrafı.

KAYNAKÇA

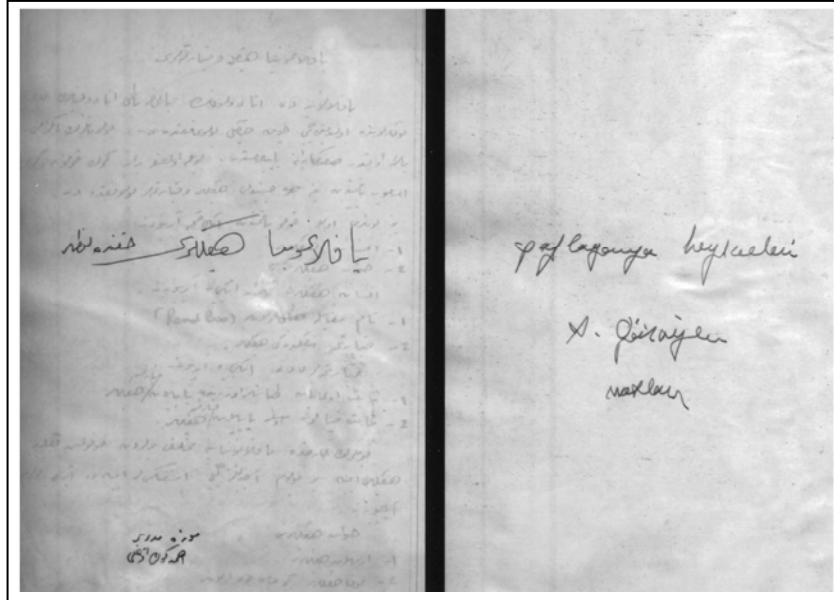
- Doublet 1889 G. Doublet, "Inscriptions de Paphlagonie", *BCH* 13, 1889, 292- 319
- Hirschfeld 1885 G. Hirschfeld, *Paphlagonische Felsengräber* (1885)
- Kannenberg 1895a K. Kannenberg, "Die paphlagonischen Felsengräber", *Globus* 67, 1895, 101- 107
- Kannenberg 1895b K. Kannenberg, "Die paphlagonischen Felsengräber", *Globus* 67, 1895, 120- 125
- Leonhard 1915 R. Leonhard, *Paphlagonia* (1915)
- Jakopi 1935 G. Jakopi, *Dalla Paflagonia alla Commagene* (1935)
- Jakopi 1936 G. Jakopi, *Esplorazioni e Studi in Paflagonia e Cappadocia* (1936)
- Akurgal 1953 E. Akurgal, *Phrygische Kunst* (1953)
- Bittel – Naumann 1965 K. Bittel – R. Naumann, "Notizen über einige paphlagonische Felsengräber", *Anadolu Araştırmaları* I- II, 1965, 71- 84
- von Gall 1966 H. von Gall, *Die Paphlagonischen Felsengräber*, *IstMitt. Beiheft 1* (1966)
- Neumann 1983 F. Neumann, *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst* (1983)
- Marek 1998 C. Marek, *Stadt, Aera und Territorium in Pontus - Bithynia und Nord - Galatia* (1998) *Istanbululer Forschungen* Band 39
- Marek 2003 C. Marek, *Orbis Provinciarum. Pontus et Bithynia. Die Romischen Provinzen im Norden Kleinasien* (2003)
- Tan – Tan 2004 N. Tan – Ö. Tan, *Gurur Kaynağımız Kastamonular I* (2004)

Resim 1

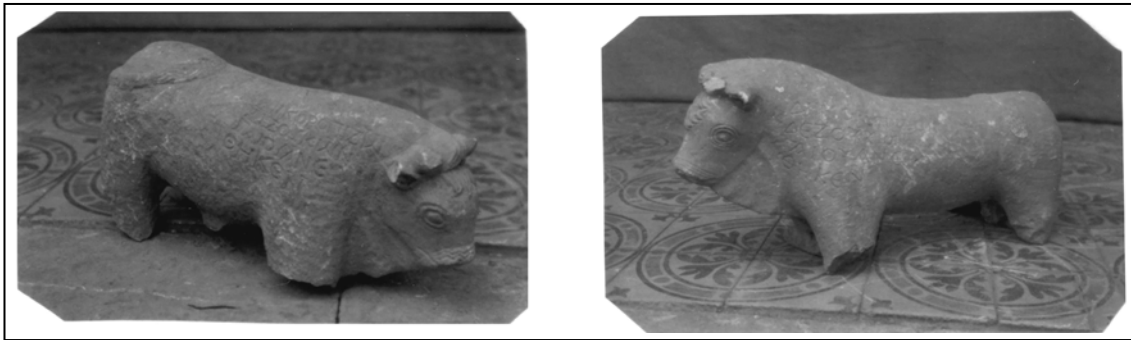
Resim 3

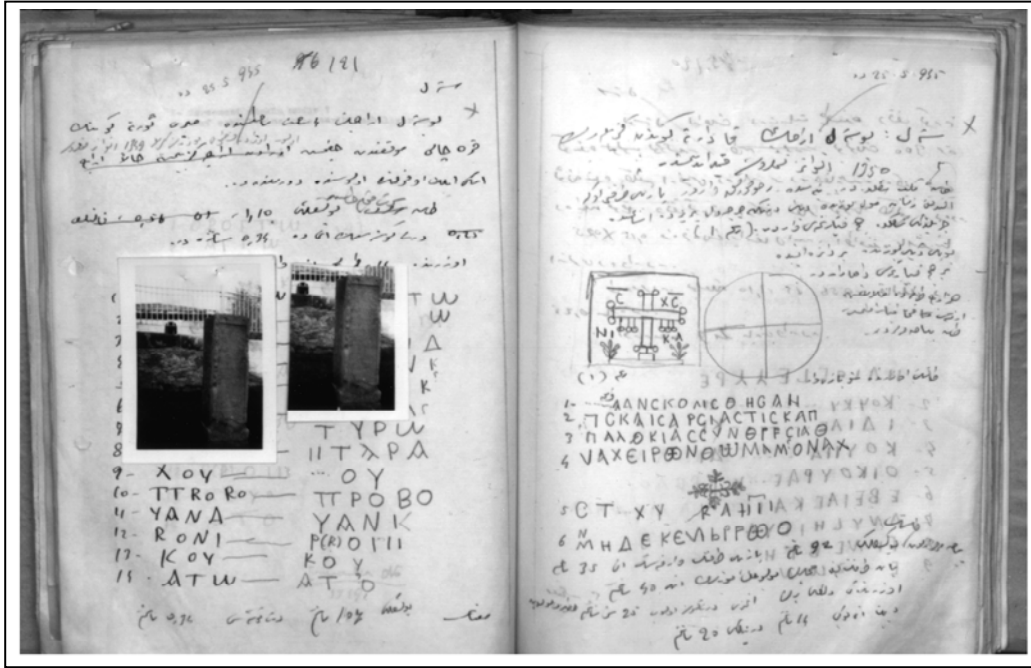
Resim 2

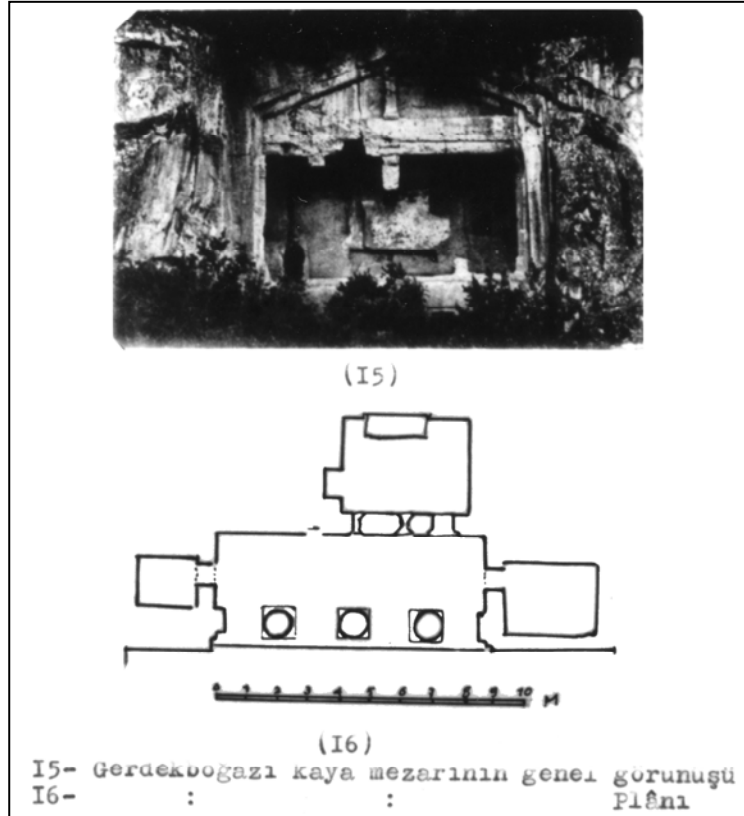
Resim 4

Resim 5

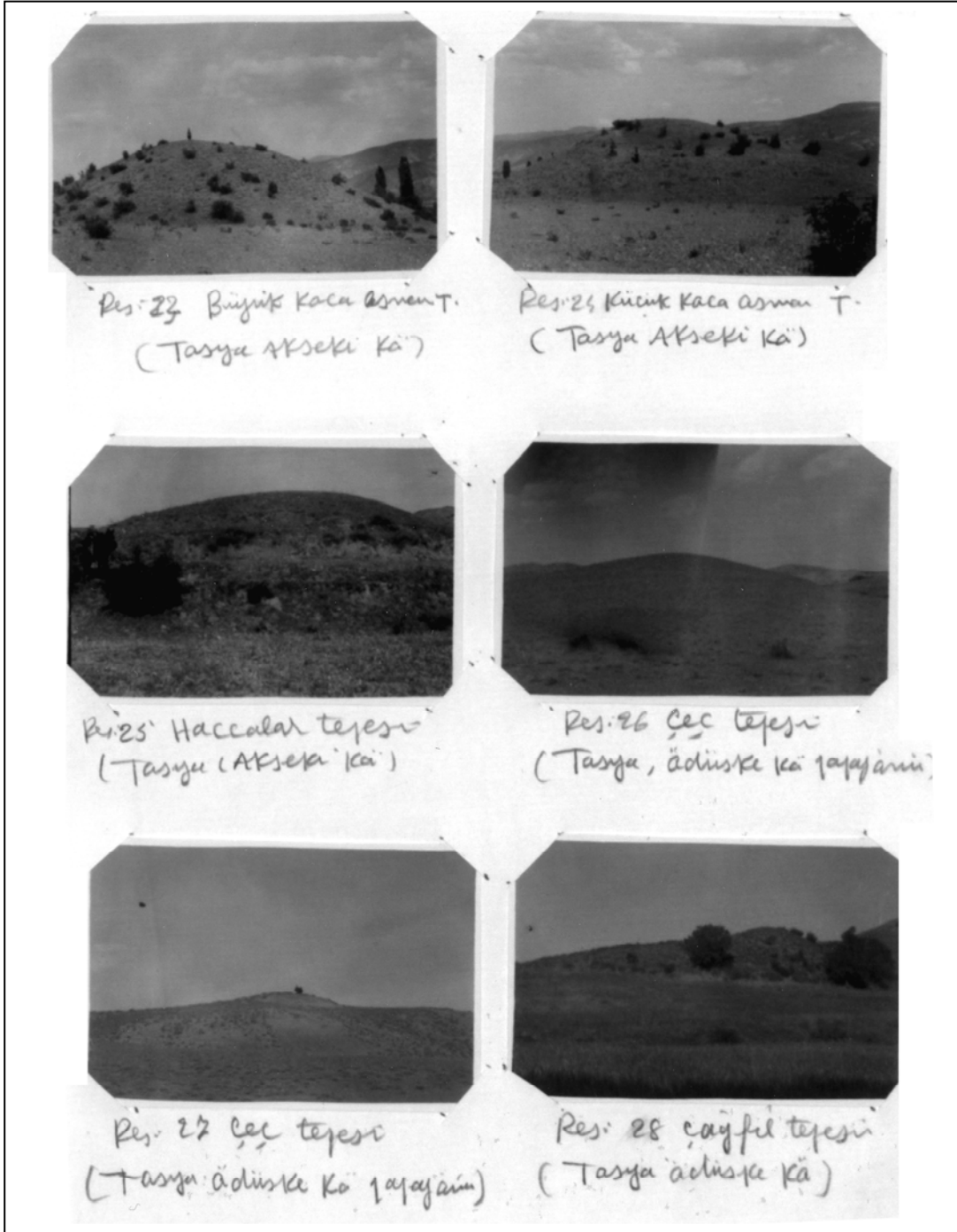

Resim 6

I5- Gerdekbogazi kaya mezarının genel görünüşü
I6- : : Planı

Resim 7

Resim 8

Res 66
Sıngırta İsfendiyarlar
türbesi

Res 67
İsfendiyarlar türbesinin
lahollerinin görünüşü

Resim 9

Resim 10